A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI POLITIKA ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS JÖVŐKÉPE

VERESS LÁSZLÓ dr. – NAGY BÁLINT dr. – TANKA ENDRE dr. – SZEREMLEY BÉLA – MÁRTON JÁNOS dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A mezőgazdaságnak, a termékeit feldolgozó és az inputokat előállító iparágaknak, igen nagy a lakosságeltartó képessége. Ezért olyan hosszú távú nemzeti önvédelmi mezőgazdasági politika kidolgozása szükséges, amely az immár két évtizede tartó hanyatlást megállítja és a fejlesztés feltételeit megteremti. EU tagként a mezőgazdaságtól több feladat várható: egészségesebb élelmiszerek termelése, a föld és környezet megóvása, valamint a nemzeti és paraszti hagyományok ápolása. Ennek érdekében az EU korábbi tagországaival azonos földtörvényt indokolt megalkotnunk, hasonlóképpen alakítva a földbirtokszerkezetet. Ehhez szövetkezeti integráció, közös érdekérvényesítés szükséges. A kímaváltozásra, az aszályosabb időjárásra is fel kell készülni. Az új EU tagországokkal összefogva megelőzhető a hazai mezőgazdaság gyarmatosítása.

A MAGYAR FÖLD

A magyar mező- és erdőgazdaság termőhelyi adottságai európai összehasonlításban – az ország nagyobb részének medencejellege miatt – igen sajátosak. A mocsarak korábbi – 19. században végzett – lecsapolása és az erdők sok évszázada tartó fokozatos kiirtása éghajlatunk kontinentális jellegét tovább fokozta.[1] Ezért nyaranta a levegő relatív páratartalma túlságosan csekély, a harmatképződés is gyakorta elmarad. Az évenkénti termésátlagok alakulásában ±50%-os ingadozás is előfordulhat (13). A már tudományosan is bizonyított klímaváltozás okozta hatások megelőzésére a mezőgazdasági politikának alaposan fel kell készülnie (6). A jövőben várhatóan a mezőgazdasági termelés fő korlátozó tényezőjévé az édesvíz válik. A rajtunk átfolyó – Hollandiával azonos – víz hasznosítási lehetőségeinek kihasználása esetén (12) mégis a magyar mezőgazdaság rendelkezik a nemzetgazdasági ágak közül elsősorban a termeléshez szükséges erőforrásokkal (15). Az energiaforrásokhoz hasonlóan a jövőben az élelmiszeripari nyersanyagok termelése is stratégiai fontosságú lesz. A mezőgazdasági termelés mintegy 400-500 ezer családnak nyújthat tisztességes megélhetést, nyersanyagainak ipari feldolgozása és forgalmazása ugyanennyi családnak kínál egészséges hazai munkaalkalmat (13). A magyar termőföld a nemzeti vagyon egynegyede.

HELYZETELEMZÉS

Amikor a szocialista tábor országainak gazdasági összeroppanása bekövetkezett, *a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank* ezeknek az országoknak készséggel ajánlott fel újabb kölcsönöket, melyet „csupán" saját javaslataik végrehajtásához kötöttek. Ezek a feltételek „sokkterápia" néven váltak hírhedtté, mert:

- a belső piac gyors liberalizálását,
- a belső piac gyors liberalizálását,
- az állami (és szövetkezeti) vagyon gyors magánosítását,

[1] Hazánk területét valamikor 85%-ban erdők borították. Ez a honfoglaláskor 60% körülire csökkent. (Szerkesztő)

• az ország valutaalapjainak és pénzügyi biztonságának elvárásaik szerinti kezelését követelték.

Az érintett országok nemzetgazdaságát és társadalmát alaposan megrendítő következmények:

• A belső piacra termelt termékek részben, vagy teljes egészében kiszorultak onnan.

• A nemzeti vagyont gyorsan elherdálták, miközben létrejött a gazdaság, a politika és a bűnözés összefonódása.

• Ezt a lakosság 1-6%-ának gyors és gyanús meggazdagodása, 20-30%-ának hasonló ütemben tapasztalható állásvesztése és elszegényedése követte (21).

Ezért e világszervezeteket súlyos erkölcsi és anyagi felelősség terheli. Az 1960 és 1980 közötti jelentős gazdasági fellendülést a 80-as évek stagnálása követte. „A második adósságfelhalmozást követően a fejlődés lendülete a fejlesztés és a beruházások visszafogása miatt megtorpant... 1989-ben Magyarország a nemzeti összтermékhez viszonyítva Európa legeladósodottabb állama lett... Időközben gazdaságilag drámai módon elsúlytalanodott. Az évszázad utolsó évtizedétől pedig külföldi befektetési pályán vesztegel" (5).

Két évtizede a kormányzat a mezőgazdaságból igyekszik minél több jövedelmet kisajtolni, miközben versenyképessége a beruházások és a technológiai fejlesztések visszafogása miatt fokozatosan romlott (10). Mégis a mezőgazdaságnak köszönhető az ezredfordulón az ország jelentős nettó deviza többlettermelésének döntő többsége (4). A különböző pártok egymással homlokegyenest ellentétes álláspontja olyan birtokszerkezet kialakulásához vezetett, mely ellentétes az EU-ban meghirdetett mezőgazdasági politikával (CAP), jövőbeli fejlesztési programjával (2, 23).

Az Agrárgazdasági Tanács a 2003-as évet értékelve megállapította, hogy a növényi termékek termelői árszínvonala ugyan 20%-kal emelkedett, de az élőállat és az állati termékek ára 6,3%-kal csökkent az elmúlt év 6-7%-os inflációja mellett. Ebben az évben a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 11%-kal, a nettó vállalkozói jövedelem 31%-kal romlott (9). 2000 és 2003 között az egyéni és családi gazdaságok száma 20%-kal, a gazdasági szervezeteké 7%-kal csökkent. Az állattartók száma a magángazdaságokban 22,5%-kal, a gazdasági szervezetekben 11%-kal esett vissza (3). Magyarország gazdasági állatállománya 1985-ben érte el a csúcsot, de még akkor is lényegesen alacsonyabb volt a nyugat-európai országokénál, az állati termékelőállítás lehetőségeit korántsem merítettük ki. 1985 óta az állomány 1/3-ára esett vissza. Ilyen csekély állatlétszám alakulására csupán az országon átviharzó háborúk után volt példa (8). Évtizedek óta a gyepgazdálkodás sürgető gondja a korszerű technológiák alkalmazásának hiánya. Emiatt legelőterületeinknek csupán 55%-át sikerült legeltetni vagy kaszáltatni, a többi parlagon hever, gyomosodik (20). Állandó piacok hiánya aggasztja zöldség- és gyümölcstermesztésünket is. Érthető tehát, hogy a mezőgazdaság részesedése a nemzetgazdaságból folyamatosan romlik (1. táblázat). A mezőgazdaság – az erdőgazdasággal és a halászattal együtt – a megtermelt hazai bruttó termékből már 2003-ban csupán 3%-kal részesedett, ugyanakkor a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és az azokat kiszolgáló szektorok – az agrobiznisz – együttes részesedése továbbra is igen jelentős, 12%-a az összes GDP-nek (9).

1. táblázat

A mezőgazdaság részesedése a nemzetgazdaságban
(AKII adatok)

Év	A mezőgazdaság részaránya a ...					Külkereskedelmi forgalmi egyenlege* (USD)
	GDP termelésben	Fogyasztásban*	Exportban*	Beruházásban	Foglalkoztatottságban**	
1990	15,3	37,0	23,1	8,7	18,0	1311
1995	5,9	34,5	22,0	2,9	8,0	1781
2000	4,9	26,4	7,8	3,3***	6,9	1072
2002	3,5	29,9	7,9	6,4	6,2	1518

* mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek
** munkaerő-felmérés adatai
*** reálértéke az 1989. évinek csupán 57%-a

Az EU-ba lépésünk után úgy tűnik, elsősorban a francia diplomáciának köszönhetően, de a belépéssel kapcsolatos felvilágosítás elmulasztása miatt is, hogy az ország mezőgazdaságát a CAP erőteljesen gyarmatosítja (19). Ez Magyarország esetében több területen okoz súlyos gazdasági és társadalmi gondokat.

1. Az élelmiszer-feldolgozó ipart azok vásárolták fel, akiknek az korábban nemzetközi versenytársat jelentett. Az élelmiszerforgalom 90%-át áruházi láncok szerezték meg. Nyereségük nem csupán az élelmiszeripar, hanem a mezőgazdasági termelés nyereségét is fölözi, profitja eléri a 35%-ot (16). Ezzel *a termelés-feldolgozás-forgalmazás korábbi, kölcsönös gazdasági egymásra utaltságban és érdekeltségben lévő láncszemei elszakadtak* (15). A mezőgazdasági kis- és nagyüzemek a feldolgozással, különösképpen az élelmiszert forgalmazó áruházi láncokkal szemben ugyancsak gyarmati függésbe süllyedtek. Számos hazai mezőgazdasági termékeket feldolgozó iparágat vagy megszüntettek (gyapjúfeldolgozás, olajsajtolás, dohányfeldolgozás), vagy teljesítményüket erősen korlátozták (cukor-, olaj-, édesség-, tej-, hús-, mezőgazdasági gépipar stb.). 1990 és 2000 között a világ élelmiszertermelése 23%-kal nőtt, a hazai teljesítmény 30%-kal esett vissza (15). A visszaesés azóta is tart. *A hazai mezőgazdasági termékeket feldolgozó iparágak lakosságeltartó képességét mindez jelentős mértékben sorvasztotta.*

2. A magánosítást előbb az 1988. évi VI. – gazdasági társaságok szervezését lehetővé tevő – törvény indította el, nélkülözve a hatósági és társadalmi ellenőrzést. Majd az első szabadon választott kormány pártjai, engedve a Kisgazda Pártot meghódító új elnök megfontolatlan követelésének, a tulajdonviszonyok gyökeres átalakítását támogatták. A történelmi hűség érdekében meg kell említeni, hogy a Kisgazda Párt eredeti javaslata a föld reprivatizációja volt. Az uralkodó párt érdekének megfelelően azonban az akkori Alkotmánybíróság ezt a kezdeményezést elutasította. A FKGP vezetői pedig elfogadták azt a parasztság sorsát véglegesen megpecsételő határozatot, hogy a teljes történelmi kártalanítást a termőföld privatizálásának keretébe kell beömleszteni. A föld magántulajdonba adását összekötötték a kárpótlással. Ez hamarosan széles körben terjedő földspekulációhoz vezetett. Ezzel egyidejűleg jelentősen – mintegy 40%-kal – csökkentették az agrárágazat támogatását. Pedig *a már meglévő adottságok átalakítását, korszerűsítését, a létező és*

felhasználható elemekre építkezést indokolták volna (10). A földbirtokszerkezet kialakítása során ismét figyelmen kívül hagyták, hogy a 30-300 ha-os középbirtokos kategória kialakítása lenne az EU mezőgazdasági termelésében számunkra kedvező, a korábbi tagországok ennél kisebb birtokszerkezetéhez képest. Elvált a földtulajdon és földhasználat is egymástól. Amíg az egyénileg gazdálkodók szántóterületének 35%-a, a gazdasági társaságok területének 93,4%-a volt 2002-ben bérlet (1). A földhasználók 90%-a 30 ha-nál kisebb szántóterületen, az összes terület 24%-án gazdálkodott, a gazdálkodók 0,7%-a (1168) gazdálkodott 300 ha-nál nagyobb területen, a szántóterület 41,5%-án (2. táblázat). *A mezőgazdaságban kialakult birtokszerkezet nem kedvez az ország lakosságának, mert vagy életképtelen törpebirtok, vagy bérmunkára alapozott nagybirtok.* Csekély a főként a családi munkaerőre alapozott közepes méretű gazdaságok száma és területe. „Ahol a középosztály hiányzik, ott lehetnek egyének, de nincs osztály, amelyik a munkát is, az irányítást is egyaránt gyakorolja." A megállapítás *Heinrich Ditz* bajor szakértőtől 1867-ből származik, és még ma is időszerű. *Medgyaszay László* becslése szerint több mint 500 ezer ha szántó regisztrációja kimaradt a parcellaazonosítás rendszeréből. Erre támogatás sem vehető igénybe.

2. táblázat

A szántóterületeken 2002. évben kizárólag a nyilvántartott, regisztrált gazdálkodók számának és területnagyságának megoszlása

Hektár	Gazdálkodók		SZÁNTÓTERÜLET		
	Száma	%	Összes (ha)	%	átlagos méret (ha)
10 ha alatt	125 370	74,20	529 258	13,50	4,2
11-30	27 916	16,50	477 563	12,20	19,9
31-50	6 327	3,70	250 166	6,30	39,5
51-100	10 711	2,60	304 664	7,80	69,5
101-300	3 882	2,30	732 083	18,70	188,6
301-500	143	0,01	58 372	1,50	408,0
501 felett	1 025	0,69	1 565 835	40,00	1527,6
ÖSSZESEN:	169 047	100,00	3 917 941	100,00	23,2

Forrás: Alvincz 2003., AKII adatok alapján

3. *A Nemzeti Földalap* előterjesztése (2001) és elfogadása idején (2002) a családi gazdaságok kialakításának és gyarapításának korábbi szándékát a jelenlegi kormányzat azonnal befagyasztotta. Néhány száz nagybirtokos érdekeit szem előtt tartva, tűzzel-vassal a nagyüzemek kialakításán fáradozik. Az állam mintegy 500 ezer hektárnyi tartalék szántóföldjét 1992 óta megyénként néhány nagybirtok, igen kedvezményes áron – 15 kg búza/AK – bérelte. A több mint egy évtizede folyamatosan érvényesülő neoliberális agrárpolitika a támogatások és juttatások csaknem 80%-át a nagygazdaságoknak juttatta (beruházás, adósságelengedés, aszálykár stb.). Az EU korábbi tagországaiban a támogatások 80%-át a kisebb gazdaságok élvezik. Jelenleg a második pillérre igénybe vehető EU-támogatásokat is igyekszik a kialakítandó nagybirtok kezére játszani (11). (Az EU korábbi tagjai között nagybirtok kialakításának szándéka csupán Spanyolországban figyelhető meg.) Azokon a – parasztgazdaságok által művelt – területeken, melyek korábban alkalmasak voltak biotermékek előállítására – mert nö-

vényvédő szerekkel nem mérgezték, műtrágyákkal nem savanyították –, most nagybirtokká alakítva idejétmúlt iparszerű mezőgazdasági termelésre törekednek (12, 19). Az iparszerű termelést folytató nagybirtok tőke-, eszköz- és energiaigénye jóval nagyobb, ráadásul a lakosság egyre csekélyebb hányadát foglalkoztatja. E gazdaságoknak az ún. GOFR növényekre szakosodása során nem szabad arról megfeledkezni, hogy a hathónaponként 1%-kal emelkedő energiaárak e növényeknél 2-2,5%-os fajlagos költségnövekedést vonnak maguk után, és a nagy gazdaságok eddig is tapasztalható újabb eladósodását ösztönzi. Az idén betakarítható 15-16 millió tonnányi gabonatermést már korábbi években is sikerült elérnünk, de akkor ebből 11 millió tonnát feltakarmányoztunk. A jelenlegi igen csekély állatlétszám miatt most 8-9 millió tonna külpiaci értékesítésre vár, amihez se tárolókapacitásunk, se szállítóeszközünk nincs elég. Ezért a termés egy részének minőségi romlásával kell számolni (14). E külterjes gabonatermelés esetében a tőlünk keletre fekvő országoknak – Románia, Ukrajna, Oroszország – a jövőben kedvezőbbek az esélyei. Az FVM politikai államtitkára 2003 őszén tartott tájékoztatóját idéznénk: „Hozzá kell szoknunk a gondolathoz, hogy a mezőgazdaságban csak 80-100 ezer ember fog munkát találni, a többieket kezelje a szociálpolitika". Ez a megállapítás a nemzet iránti teljes felelőtlenségét tükrözte.

A mezőgazdasági politika a délamerikai társadalmakat jellemző helyzet kialakításának vízióját vetíti elénk! A korábban mezőgazdaságból élő lakosság vagyonától és munkalehetőségétől megfosztva a városba vándorol, ahol munkaalkalom nem vár rá. A KSH adatai szerint a 19 és 60 év közötti férfilakosság 51%-a vállalkozó, vagy foglalkoztatott. A 21. század egyik igen égető globalizációs gondja a munkanélküliség növekedése és a vele együtt járó demoralizáció. Jelentős részük lumpenproletarizálódik (2, 3, 25). A szabadon érvényesülő globalizáció eredményeként milliós tömegek maradnak otthon és foglalkozás nélkül. A nyomorral és iskolázatlansággal többnyire együtt járó önálló véleményalkotás hiánya minden szociális demagógia természetes táptalaja (25). Ennek megelőzésére nemzeti mezőgazdasági önvédelmi program kidolgozása szükségszerű (22).

AZ EU KÉT EGYMÁSSAL ELLENTÉTES MEZŐGAZDASÁGI POLITIKAI IRÁNYZATA

Magyarország EU-hoz csatlakozásának idején is, korábban is két mezőgazdaságpolitikai irányzat állt szemben egymással. *Franz Fischler* (7) mezőgazdasági és vidékfejlesztési főbiztos álláspontja szerint a mezőgazdaságban dolgozóktól *a jövőben több feladat ellátása várható* el, nevezetesen:

- Jó minőségű, szermaradvány-mentes élelmiszerek, illetve élelmiszer nyersanyagok termelése.
- A természet és környezet megóvása, a termőföld eredeti biológiai állapotának helyreállítása, a falvak folyamatos fejlesztése (úthálózat, víz, villany stb.).
- A nemzeti és paraszti szokások, hagyományok megőrzése, ápolása.

A jövőben az EU által nyújtott mezőgazdasági támogatások rendszere várhatóan jelentősen átalakul. *Franz Fischler* 2003. március 16-án Szófiában, az új belépők részére rendezett tanácskozáson elhangzott előadásából idéznénk: „... a vidékfejlesztés a CAP kísérő intézkedéseiből teljesen kiforrott politika alakul, és mint annak növekvő második pillére már évi 7 milliárd eurós költségvetéssel rendelkezik. ... a következő tervciklusban forrásainak 25%-os növe-

lését irányoztuk elő." Ez az irányzat tehát a támogatást a fentebb sorolt feladatok második és harmadik pontban ismertetett elvárásainak teljesítésére igyekszik átcsoportosítani. Ezt az álláspontot támasztja alá Renata Künast német mezőgazdasági és fogyasztóvédelmi miniszter korábbi – 2002-ben –, a Bundestagban elhangzott beszéde is: „Ha a mezőgazdaság csak termelni tud, akkor ne számítson közösségi pénzekből nyújtott közösségi kifizetésekre és támogatásokra" (2-3). Előreláthatólag a 300 ha feletti gazdaságoktól minden EU támogatást megvonnak.

Az EU korábbi tagországaiban a jelenleg mezőgazdaságból élő lakosság létszámát és birtokszerkezetét meg akarják őrizni, mert ezt tekintik a nemzet érdekének. Ugyanakkor az új belépőket a termőföld forgalmának liberalizálására kényszerítik. Igyekeznek a közép- és kelet-európai mezőgazdasági termelésbe saját és más tőkés vállalkozók bekapcsolódását elősegíteni, e régióban olcsó nyersanyagot nagyméretű üzemekben termelni, melyet a nyugati régiókban dolgoznak fel késztermékké. Ez az új belépő országok mezőgazdaságának egyértelmű gyarmatosítási szándékát tükrözi (23, 24). Ez az irányzat – elsősorban a francia diplomácia által érvényesített szándék – tette lehetővé az új belépők mezőgazdaságának indokolt fejlesztése és versenyképessége helyreállítása akadályozását. A közvetlen termelésre adott támogatásoknak ugyanis az új belépők csupán egynegyedét kapják. Ezzel versenyesélyeik 2007-ig – az újabb tervciklus kezdetéig – tovább romlanak. A helyzet tragikomikumát jelzi, hogy a termelők e 25%-os támogatásnak is örülnek, mert saját kormányaik az őket erősen sújtó agrárolló ellenére is, korábban ennél kevesebb támogatást nyújtottak (19).

Sajnos e téren az EU erősen ellentmondásos törekvéseiből úgy tűnik, saját kormányunk gazdaságpolitikája a minket gyarmatosítani kívánók szándékához igazodik. Jóllehet a mezőgazdaságból élő lakosság többirányú társadalmi kötelezettségére már korábban, egy tekintélyes baloldali politikus is felhívta a figyelmet (17). Most gyors ütemben igyekeznek a törpebirtokosok termőföldjét a nagybirtok tulajdonába játszani, egyrészt a földfelajánlás ellenében nyújtott földjáradék, másrészt a bérlők elővásárlási jogának földtörvénybe foglalása következtében. A bérlők jelenleg érvényesülő előjoga miatt a külföldiek 1992 óta „zsebszerződésekkel" törvénytelenül bérlőkké váló tagjainak mintegy 500 ezer hektárra becsülhető szántóterülete – melyet javarészt eddig is „telefonon" irányítottak – most már jogosan elidegeníthető. *Minden józan, gazdálkodáshoz értő emberben jogosan felmerülő kérdés: ha a nemzet többségének érdeke nagybirtok kialakítását követeli, miért hátrálnak ki előle a nyugat-európai országok, és miért csupán reánk akarják ezt kényszeríteni?*

SÜRGŐS TENNIVALÓK

1. Az EU tagországaként a jövőben mi is jogosan követelhetjük a korábbi tagokhoz hasonló jogi és gazdasági támogatást. A vidéken, főként *a mezőgazdaságból élő lakosság többségének tulajdonosi tudattal, emberséges életkörülményekkel kell rendelkeznie. Ez segíthetné elő az államtól jóval kevésbé függő, önálló politikai arculatának kialakulását.* A vidéken lakó, a jövőben is mezőgazdaságból élni akarókkal szemben nekünk – miként a nyugati tagországoknak is – hármas követelményt szükséges támasztanunk:

• Jó minőségű, egészséges – szermaradvány-mentes – élelmiszereket, illetve annak nyerstermékeit állítsák elő.

• Nagy figyelmet fordítsanak a környezet és a természet, a termőföld eredeti biológiai állapotának megóvására, illetve helyreállítására.
• Vállalják nemzeti és paraszti szokások, hagyományok megőrzését, fenntartását és ápolását.

A természet és környezet megóvására, a városba vándorlás megelőzésére szolgál az EU vidékfejlesztési támogatás számos változata. A mezőgazdaság fejlesztését és a vidékfejlesztést azonban nem szabad összemosni.

2. A termőföld az ország számára nem csupán jövedelemforrás, hanem e széles rétegnek – 400-500 ezer családnak – az eltartását is szolgálhatná a jövőben. *A földtörvényt tehát sürgősen módosítani kell.* A nemzetközi földforgalom esetén is a *kölcsönösség és viszonosság* elvének érvényesülnie kell. Meg kell változtatni a gazdaságok öröklésének eddigi jogi szabályozását, hogy a birtokok ne aprózódhassanak. Külföldi állampolgárnak (hazainak is) földbérletre, vagy vásárlásra, illetve gazdálkodásra – a nyugat-európai joggyakorlathoz igazodva – annak legyen joga, aki
• ott tartósan letelepszik;
• fő jövedelme a gazdálkodásból származik;
• megfelelő szakképzettséggel rendelkezik.

Meg kell határozni a különböző mezőgazdasági ágazatok üzemméreteinek felső határát. A jövőben a nagyméretű gazdaságok támogatásra nem lesznek jogosultak.

A földtörvény – más EU országokban is érvényes – újabb jogszabályozása teheti lehetővé, hogy a föld továbbra is az eredeti, a magyar lakosság megélhetését szolgálja, kizárja a nemzetközi tőkespekulációt. A kormányzatnak az EU-tól igényelhető támogatásokat valóban a vidék fejlesztésére kell fordítania. Ezzel mérsékelhetnék a vidékiek városokba özönlését, az urbanizációból fakadó és az államra háruló újabb költségeket.

3. Olyan földbirtokszerkezet kialakítása indokolt, melyben *a termőterület minél nagyobb hányada kis- és középméretű – főként családi munkaerőre alapozott – gazdaság (30-300 ha).* Az ilyen méretű gazdaságok tudnak elsősorban a nemzetközi kereslet-kínálathoz alkalmazkodni, válhatnak alkalmassá az európai fejlett mezőgazdasággal rendelkező országokkal azonos fajlagos teljesítmények és jövedelmezőségi viszonyok kialakítására. Csak ilyen birtokszerkezet őrizheti meg a vidék lakosságának biztonságos megélhetését, polgárosodását, a nemzetállam velük szemben jogosan érvényesíthető egyéb elvárásait is. A 19. és 20. század hazai tapasztalatai szerint e birtokszerkezet lakosságeltartó képessége a legkedvezőbb, egyúttal árukibocsátása is.

Rendezni kell a szövetkezeti résztulajdon sorsát is, melynek „befagyasztása" és tulajdonosával szemben a természetbeni visszaadás megtagadása egyrészt súlyos alkotmánysértés, másrészt akadályozza az uniós támogatások pályázatát".

A *közpénzekből nyújtott támogatások súlypontja* a környezet- és tájgazdálkodási *rendszerekhez* kötődik (pl. ökológiai gazdálkodás, a tájgazdálkodás különböző formái, valamint az integrált növénytermesztés a szántóterületeken és az ültetvényeken, legeltetéses állattartás a gyepterületeken, őshonos állatfajták tartása, ökológiai állattartás, vagy pl. a hagyományos tó- és nádgazdálkodás a vizes területeken stb.). A termőhelyi adottságkategóriákhoz és a kis- és középbirtokkategóriákhoz *kötődő, öt éves állami szerződésen nyugvó földalapú támogatásokat folyamatos kifizetésekre* és az ezek terjedésére és megerősödésére szolgáló beruházási, infrastruktúrafejlesztési és egyéb kiegészítő intézkedésekre, összes-

ségében a *vidékfejlesztésre* kell átcsoportosítani. *Nem a termelés méretéhez és nem adott ágazatokhoz,* hanem *gazdálkodási rendszerekhez igazodik* a jövőben a gazdálkodás. Nem a piaci vezérlés kategóriájába tartozó „mit" és „mennyit" kérdésekre, hanem a „*hogyan*" kérdésére kell majd választ kapnunk. *A lehetséges gazdálkodási rendszerek közül a gazda maga választhasson,* maga is dönthesse el, hogy a kiválasztott *rendszeren belül mit termel, mely ágazatokban folytatja a tevékenységét.* Azt kell csupán *vállalnia, hogy betartja az adott gazdálkodási rendszer kedvező hatásait, erre vonatkozó előírásait.* Ennek fejében kapja *közpénzekből a rendszeres állami kifizetést,* melynek Luxemburg (2003 júniusa) óta *85%-át az EU finanszírozza.* Csupán *15%-ot kell nemzeti forrásból* fedeznünk, és gazdaönrészre nincs szükség e támogatások igénybevételéhez. Az elvonások rendszere, *az adópolitika* a jövőben *a közterheket az élőmunkáról fokozatosan a környezethasználatra, valamint az anyag- és energiafelhasználásra helyezi át.* Növekszik azoknak a gazdálkodási formáknak a versenyképessége, amelyek kevesebb külső anyagot, energiát használnak fel, környezeti szempontból kedvezőbbek a hatásaik, és amelyek fajlagosan több embernek kínálnak munkát, megélhetést a vidéki térségekben. Leértékelődnek ugyanakkor azok a rendszerek, amelyek a társadalmi hasznosság figyelmen kívül hagyásával, kizárólag egyszempontú tőkeérdekek mentén jönnek létre, működnek és fejlődnek.

4. A hajdani élelmiszergazdaság talpra állítása kölcsönös érdekeltségi láncának helyreállítása nélkül elképzelhetetlen. Olyan *önként szerveződő, de államilag (és EU által is) támogatott termékpályás szövetkezeti hálózat felépítése szükséges, mely a termékek közös tárolását, beszerzését-értékesítését, a termékek közös feldolgozását, e termékek szakadatlan fejlesztését, új piacok kutatását egy-egy országos integrációban valósítja meg.* (Miként ez Nyugat-Európában is működik.) Így feleslegessé válik a termékek hosszú távú utaztatása, minőségük is könnyebben ellenőrizhető. Összehangolt és az egész országra kiterjedő szövetkezeti mozgalom hiányában a mezőgazdaság – kis- és nagyüzem egyaránt – jelenlegi gyarmati helyzetén nem könnyíthet. Addig felesleges az EU korábbi tagjaival azonos esélyek megvalósításáról álmodozni, mert a hasonló integrációt kiépített nyugat-európai országok mezőgazdasági termelésével – ahol a feldolgozásból és kereskedelemből eredő haszon jelentős része a gazdálkodóknál jelentkezik – eleve versenyképtelen.

Ezért e szövetkezeti hálózatnak nem csupán közös hűtő, tároló és feldolgozó helyeket, hanem takarmánykeverőket és állattenyésztési telepeket is létesítenie kellene. Az öntözést is közös beruházásban, gazdaságok közötti társulásban kellene a jövőben üzemeltetni.

5. Az elmúlt másfél évtizedben létrehozott termelést szervező intézmények – terméktanácsok, mezőgazdasági kamarák –, mert a termelés–feldolgozás–forgalmazás képviselőinek egymással ellentétes anyagi érdekeibe ütköztek, eleve nem felelhettek meg az eredeti elvárásoknak. Többnyire nem a termelés, hanem a kereskedelem érdekei érvényesültek. *A földtulajdonosok érdekvédelme csak akkor lehet hatékony, ha a tagság felsorakozik a maguk által választott érdekvédelmi szervezet vezetői mögé.* Érdekeiknek – hol a kormányzattal, hol a multinacionális kereskedelmi szervezetekkel szemben – csak így lehet érvényt szerezniük. *Akkor számíthatnak joggal a jelenleginél sokkal alaposabb állami tájékoztatásra, újabb rendeletek és törvények eddig alig alkalmazott előzetes társadalmi vitájának bevezetésére.* Ezért

nem javasolható egyik politikai párthoz tartozásuk sem. Az érdekvédelmi szervezeteken belül célszerű rétegszervezetek létrehozása is (bérmunkás, kis-, közép- és nagyüzemi tulajdon szerint). Nem lehet szemet hunyni a hazai termelési kvóták nemzetközi forgalmazása és értékesítése felett!

6. Minden nyugat-európai országban van olyan nemzeti tulajdonban, illetve a gazdák tulajdonában lévő bankhálózat, mely rövid és hosszú távú, jóval kedvezményesebb hitelekkel képes ellátni a gazdatársadalmat. Ilyen *gazdabank lehet a ma már Vidék Bankjaként is elismert takarékszövetkezeti hálózat.* Folyamatos beruházások, a technológiák szakadatlan korszerűsítése nélkül nem lehet sem korszerű, sem jövedelmező módon termelni. Az ehhez szükséges indulótőkét az államnak kell kiegészítenie. (Annak idején a magyar szövetkezeti hálózat tőkeállományát, bolthálózatát, tároló helyeit térítés nélkül kobozták el, és azóta sem juttatták vissza.)

7. Az ország szántóterületeinek *legalább 30%-át*, elsősorban az ország aszályos, alföldi területein – a tudományosan igazolt klímaváltozás miatt is – *öntözhetővé kell tenni.* Erre a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése – VTT –, következetes végrehajtása teremthet lehetőséget. Így mérsékelhető a termésingadozás, ezzel biztonságosabbá tehető nemzetközi kereskedelmi partnereinkkel kötött, több évre szóló áruszállításunk. Konzervipari, cukoripari teljesítményünk visszafogása, a dohányipar várható hazai feldolgozásának felszámolása miatt új növények termelésével célszerű kísérletezni. Az édesség- és élelmiszeripar, a tejtermelés, sertéstenyésztés és baromfitenyésztés igen drágán szerzi be – többnyire külpiacról – szójaszükségletét. Az öntözés lehetővé tenné a hazai termelésből a szükséglet fedezését. Ehhez azonban a jelenleginél *olcsóbb öntözővízre* van szükség, mert a vízfogyasztás növelése növelhetné az államkassza bevételét.

Az országban – 2003-ban – 114 ezer hektáron folyt *környezetkímélő ökológiai gazdálkodás.* A várható hozam értéke 12-13 milliárd Ft, ennek 85%-a külpiacokon értékesíthető. Ehhez az állam 1 milliárd Ft támogatást nyújtott. Ez a terület 2006-ig 400 ezer hektárra, később ennek többszörösére tovább növelhető. Különösen az ökológiai állattartás területén kihasználatlanok még a lehetőségek. A jövőben a termelésnek e formája, amellett gazdaságossága jóval nagyobb figyelmet és ösztönzést indokol (18).

Olyan társadalmi szervezeteket kell támogatni, melyek széleskörű társadalmi mozgalmat gerjesztve igyekeznek *a hazai előállítású, egészséges élelmiszerek fogyasztását népszerűsíteni.* Ösztönözni kell a hazai *hungarikumok* számának és előállításának a növelését, de ezek nemzetközi szintű védettségéről is gondoskodni kell.

A nyugat-európai polgárosult parasztság igen fontos segítője az *ingyenes szaktanácsadási hálózat.* (Ezt a hálózatot kívánta az első kormány a falugazdászokból létrehozni.) Dániában pl. ennek a hálózatnak a feladata új fajták, új technológiai módszerek kipróbálása stb. Feladata a növényvédelem, *pályázatokban nyújtott segítség, ingyenes könyvelés,* mely az adóbevallásnak és az országos statisztikának is alapja, tehát – *teljes körű* (komplex) *tanácsadást követel meg.* Az évek óta kialakult hazai gyakorlatot, hogy a falugazdászok munkája csak adminisztratív szolgáltatásokra korlátozódik, meg kell szüntetni. A vidékfejlesztés címen pályázható támogatásokat is a falugazdászok és szaktanácsadók előzetes és alapos tájékoztatása alapján és közreműködésével kell a jövőben benyújtani. A szaktanácsadók és falugazdászok fontos feladata a kis térségek lakosságának

téli továbbképzése és folyamatos tájékoztatása is.

Szükséges a gyengébb termőképességű – a szántóterületek 10-15%-át kitevő – *lejtős és homokterületek erdősítése, a mélyfekvésű és szikes talajok visszagyepesítése*. A területek egy részének visszaerdősítése az öntözéssel együtt mérsékelheti a nyári kánikulát, elősegítheti a Kárpát-medencében nyaranta a levegő nagyobb páratartalmát, az éjszakai harmatképződést.

A jelenlegi „iparszerű", kizárólag szántóföldi takarmányokra alapozott *tejtermelést is részben célszerű olyan tájakra visszatelepíteni, ahol azt a legeltetésre is lehet alapozni* (Észak-Tiszántúl, Délnyugat-Dunántúl). A nagy összefüggő legelőterületek – de a kisebbek is – csak körülkerítve, korszerű – szakaszos legeltetés – éjjel-nappali hasznosítása esetén természetes hozama 15-20%-kal növelhető. Nem kerülhető el a legelők egy részének öntözése sem. A hazai húsmarha- és juhtartást csakis a legelőgazdálkodás korszerűsítésével lehet versenyképessé tenni. A természetvédelmi gyepterületek hasznosítására ugyancsak társulásokat kell létrehozni. Jogi lehetőséget kell az állattulajdonosoknak adni a birtokháborítás és állatlopás fegyveres védelmére is, miként ezt az USA-ban, Ausztráliában és Új-Zélandon is tapasztalhattuk.

A gazdálkodásra – vállalkozásra – alkalmas vidéki lakosság tájékoztatása sürgős, javításra szorul. Javasoljuk, hogy érdekeink érvényesítése ügyében a többi, most belépő országgal is fogjunk össze. A nemzet gyökerei vidéken találhatók. Ha a vidéket elnéptelenítik, a város lakosságának újratermelése sem lehetséges. Ezért érdemes *Sallustius Crispus* ezer évnél idősebb intelmét megszívlelni: „Egyetértésben a kis dolgok is növekednek, a viszálytól a nagy dolgok is tönkre mennek".

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Alvincz József (2003): Agrárkérdések, a magyar föld védelme. Kézirat. 2004. április 30. 19 p. – (2) Ángyán József – Ónodi Gábor (2003): Mi történik itt a vidékkel. A falu, XVIII. évf. 4. sz., 5-24. pp. – (3) Ángyán József – Ónodi Gábor – Tanka Endre (2004): A magyar vidék lehetséges jövőképe és fejlesztésének feladatai. A falu, XIX. évf. 1. sz., 11-18. pp. – (4) Botos Katalin (2004): Milyen Magyarországot szeretnénk? Magyar Szemle, XIII. évf. 7-8. sz., 21-38. pp. – (5) Böröcz József (2004): A félperiféria kapitalizmus. Népszabadság, március 6. Hétvége 4. p. – (6) Csete László (2004): Változékony időjárás és mezőgazdaság. A falu, XIX. évf. 2. sz., 71-82. pp. – (7) Franz Fischler (2004): A közös agrárpolitika és a bővítés. A falu, XIX. évf. 1. sz., 5-9. pp. – (8) Horn Péter (2000): Az állattenyésztés fejlesztésének néhány kérdése. Állattenyésztés és Takarmányozás. Vol. 49. No 1., 3-12. pp. – (9) Horn Péter (2004): Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása. Budapest, szeptember 3. – (10) Keserű János (2004): Agrár rendszerváltás Magyarországon. (a Múltunk c. folyóiratban közlés alatt) – (11) Kis Zoltán (2004): Az EU üzemméret alapján nyújtja a támogatást. A falu, XIX. évf. 2. sz., 5-12. pp. – (12) Nagy Bálint (2003): Az agrárium lehetőségei és feladata a vidékfejlesztésben. A falu, XVIII. évf. 3. sz. 5-15. pp. – (13) Nagy Bálint (2003): Vidékfejlesztés. Agrárkamara kiadványa, Budapest, 240 p. – (14) Nagy Bálint (2004): A vidékfejlesztés helyzete a várható makrokörnyezeti változások fényében. Kézirat. – (15) Németi László (2004): A magyar agrárgazdaság az ezredfordulón. Szaktudás Kiadóház, Budapest, 201 p. – (16) Papócsi László – Takács József (2001): Megtiport falu. Belvárosi Kiadó, Budapest, 117 p. – (17) Romány Pál (2002): Az ag-

rárpolitika 12 pontja. Gazdálkodás, XLV. évf. 2. sz., 3-20. pp. – (18) Roszik Péter (2004): Az ökológiai gazdálkodás helyzete és perspektívái hazánkban. A falu, XIX. évf. 2. sz. 37 p. – (19) Sikorski Radek (2004): Európa (majdnem) teljes és szabad. Magyar Szemle, XIX. évf. 7/8. sz. 138-147. pp. – (20) Stefler József (2003): Csatlakozás után. Magyar Állattenyésztők Lapja, XXXI. évf. 2. sz., 6-7. pp. – (21) Stiglitz E. Joseph (2004): A globalizáció visszásságai. Napvilág Kiadó, Budapest, 274 p. – (22) Szeremley Béla (2003): EU konform termelői csoportok szerepe a vidékfejlesztésben. A falu, XVIII. évf. 2. sz., 45-46. pp. – (23) Tanka Endre (2001): Megmaradásunk a föld. Kairosz Kiadó, Budapest, 150 p. – (24) Tanka Endre (2003): Mi lesz veled magyar föld? Valóság, 10. sz., 1-30. pp. – (25) Veress László – Tanka Endre – Nagy Bálint – Szeremley Béla – Márton János (2004): Mezőgazdaságpolitika, vidékfejlesztés. Martonvásár, 2004. március 20., 19 p. (olvasható a Magyar Szemle XIII. évf. 7/8. és 9/10. számában)

ENVISAGED FUTURE OF HUNGARIAN AGRICULTURAL POLICIES AND COUNTRYSIDE DEVELOPMENT

By:
VERESS, LÁSZLÓ – NAGY, BÁLINT – TANKA, ENDRE –
SZEREMLEY, BÉLA – MÁRTON, JÁNOS

People employing capacity of agriculture together with that of industry processing its products and making its inputs is very high. Therefore the development of a long-term self-protecting agricultural policy is required that halts a decline of Hungarian agriculture of nearly two decades and creates conditions for fresh development. As an EU member Hungarian agriculture is expected to fulfill a number of objectives: production of healthier food, protection of land and environment and cultivation of national and rustic traditions. To do this it is essential to enact legislation governing land and the structure of its ownership similar to that in other member states. This requires cooperative integration and facilities for collective bargaining. We have to prepare for changes in future climate and drier weather. In cooperation with member states the colonization of home agriculture can be circumvented.